

Como contar coa voz da infancia e da adolescencia na toma de decisións?

Guía de recomendacións para a escoita activa a nenos, nenas e adolescentes desde as Administracións públicas

Título: Como contar coa voz da infancia e da adolescencia na toma de decisións? Guía de recomendacións para a escoita activa a nenos, nenas e adolescentes desde as Administracións públicas.

© Educo (2023)

Permítese a reprodución total ou parcial desta obra por calquera medio ou procedemento sempre que se mencione a fonte e se faga sen fins comerciais.

Impreso en España

Coordinación: Dirección de Incidencia e Investigación Social

Textos: Gema Luengo, Laura Orellana

Colaboración: Paula San Pedro, Miriam Torán

Corrección: Ester Pino

Deseño: Judit Suñol

Ilustracións: Eduard Altarriba

Fotografías: Arquivo de Educo

As fotografías utilizadas neste documento son só ilustrativas e en ningún caso se pode inferir que reflectan o contido.

Agradecementos: un agradecemento especial ao alumnado e profesorado do Colexio Santo Domingo de Guzmán (Palencia), o Institut Escola Jacint Verdaguer (Barcelona), a Asociación AVAIN (Sevilla) e o IESO 4 de Xuño (Cuenca) pola recollida de ideas de rapaces e rapazas a través da Caixa da Escoita. Tamén agradecemos a implicación dos rapaces e rapazas que formaron parte do Consello da Escoita e que traballaron como voceiros para que as súas voces teñan influencia nas persoas que toman decisións sobre cuestións que lle afectan á infancia e á adolescencia.

Para máis información sobre os temas tratados neste documento, póñase en contacto con: educ@educ.org

Contido

Introdución: algúns datos para comezar a escoitar	4
A importancia de recoñecerse mutuamente como interlocutoras	9
Un tema que lle preocupa especialmente aos rapaces e rapazas: a violencia e a convivencia	20
Rendición de contas	22
Conclusións	24
Bibliografía e outros recursos	26

Introdución:

algúns datos para comezar a escoitar

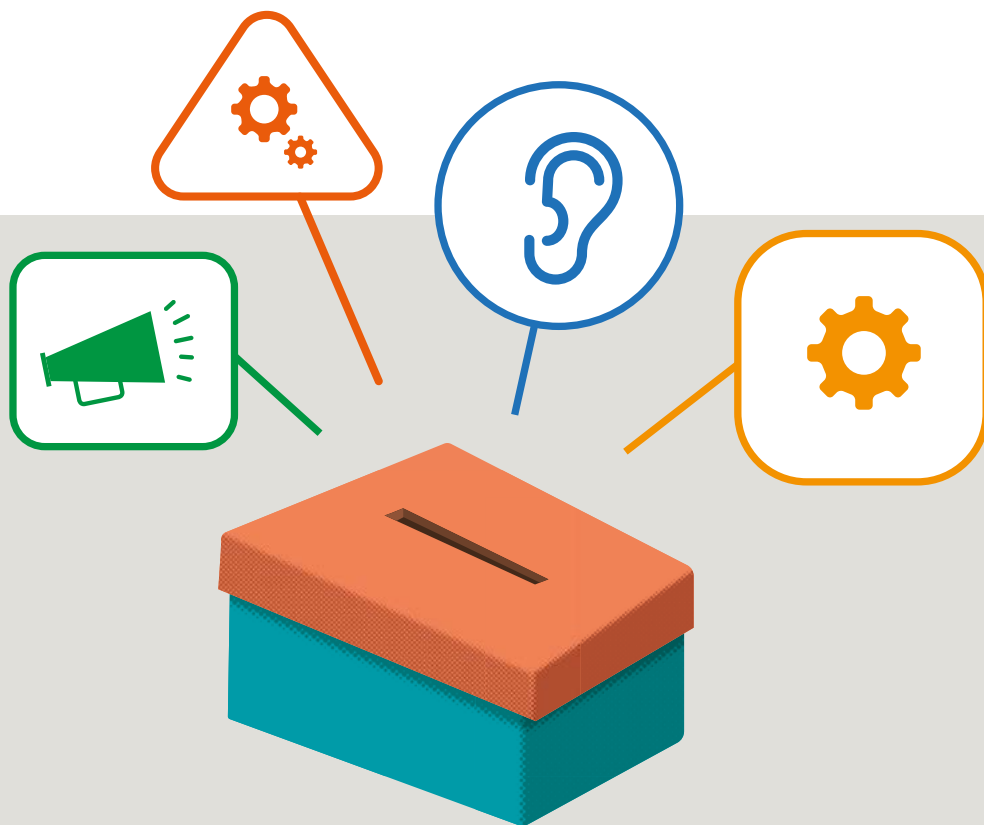
Educo realiza a **Campaña Activa a Escoita** dende 2020 co obxectivo de promover espazos de escoita activa cara á infancia e a adolescencia a todos os niveis: na sociedade en xeral, nas institucións e Administracións públicas, pero tamén nos espazos onde os nenos e nenas pasan máis tempo, como a familia e a escola. Neste marco, a partir da posta en marcha do Proxecto Activa a Escoita 2023 nace esta guía de recomendacións: *Da audiencia á influencia, un paso necesario para facer efectiva a participación dos nenos e nenas na defensa dos seus dereitos*. Este documento xorde como síntese dun conxunto de ensinanzas aprendidas e conclusións extraídas dun proceso participativo no que participaron rapaces e rapazas de diversos centros educativos de toda España e que busca **promover a influencia e o protagonismo dos rapaces e rapazas na toma de decisións sobre as cuestións que os afectan e na defensa dos seus dereitos**.

Convención sobre os dereitos da infancia:

“O neno ten dereito a expresar a súa opinión e a que esta se teña en conta en todos os asuntos que o afecten”

Lei orgánica 8/2021, do 4 de xuño, para a protección integral da infancia e a adolescencia fronte á violencia:

- Considera entre os seus fins o reforzo da participación dos rapaces e rapazas.
- Inclúe entre os seus criterios xerais garantir o exercicio do dereito á participación de nenos, nenas e adolescentes en todas as decisións que os afecten.

Neste proceso participativo, dende Educo puxemos en marcha a **Caixa da Escoita**, unha caixa de correo virtual onde rapaces e rapazas de entre 11 e 17 anos de diversos centros educativos, así como un centro ocupacional para persoas con discapacidade intelectual, recolleron ideas e propostas sobre como participan e como lles gustaría ser escoitados, consultados e convidados a participar dende as Administracións que toman decisións sobre temas que afectan as súas vidas. Os datos ofrecidos ao longo desta guía forman parte desta consulta, na que participaron un total de 145 persoas

(70 nenos, 70 nenas e 5 persoas que se definiron como outras ou preferiron non definirse). Porén, o valor da consulta non ten que ver fundamentalmente cos datos: tras analizalos, o **Consello de Escoita**, que está integrado por voceiros dos Clubs da Escoita¹, estivo analizando e debatendo os resultados da Caixa de correo para decidir que mensaxes e conclusións transmitir ás Administracións públicas para mellorar os seus procesos de escoita e a capacidade de participación dos nenos e nenas nas decisións que os afectan. **Esta guía de recomendacións é o resultado de todo este traballo participativo.**

¹ Grupos de participación infantil de cada centro ou entidade educativa que realizan a Campaña Activa a Escoita.

Neste sentido, preséntanse a continuación algúns datos de partida que buscan comezar a dar visibilidade ás opinións dos rapaces e rapazas sobre como se senten escoitados/as polas institucións públicas. Outros datos e análises dos e das participantes quedan reflectidos ao longo da guía, o que nos permitiu facer **recomendacións para mellorar os procesos de escoita, consulta e participación**

dos rapaces e rapazas. Educo pretende así **contribuír, partindo do protagonismo das voces da infancia e da adolescencia, a combater o adultocentrismo que tende a infravalorar** os seus puntos de vista en relación aos ámbitos da vida pública dos que depende a súa vida cotiá, ou que directamente non lles permite chegar a elas.

Algúns datos da caixa da escoita

A maioría dos e das participantes **nunca fixeron propostas** de mellora do seu municipio (o 73,79 % di que non, fronte a un 25,5 % que di que si). Non obstante, a maioría séntese preparado para participar (case un 72 % afirma que si).

- Cando participaron, rapaces e rapazas fixeron principalmente **propostas na súa contorna comunitaria e no centro educativo, e a través de carteis, pancartas ou murais.**
- Rapaces e rapazas indican que **non participaron** por diversos motivos: porque **non tiveron oportunidade** ou non se lles ocorreu que podían facelo; porque non se sentiron preparados/as por **falta de confianza** (sobre todo as mozas) ou **por falta de preparación previa.** Outras persoas din que non quixeron participar porque pensan que **as persoas adultas non as van escoitar.** Nalgúns casos, os que responderon indican que non participaron por non ter tempo.

Non participei
porque sei que non
me escoitarán.

Creo que me falta ser máis
seguro/a e confiar máis.

Non me sinto preparado/a
porque non coñezo moito
deste tema.

Cando lles preguntamos se senten que as persoas que toman decisións sobre temas que lles afectan os escoitan e os teñen en conta, a maioría dos rapaces e rapazas afirman o seguinte: **“escóitanme, pero non teñen en conta as miñas ideas”** (42 %). Un 19 % responde que nin os escoitan nin os teñen en conta e un 10 % indica que depende de para o que se trate. Só un 26 % indica que si os escoitan e teñen en conta as súas ideas. Un 4 % non responde nin indica “outras”.

- Na mesma liña, os voceiros do Consello da Escoita sinalan que no centro educativo poden ter titorías para mellorar a convivencia, **pero descoñecen se hai cambios ou se as ideas achegadas serven para algo**. Sinalan que depende da materia ou do profesorado. O mesmo ocorre a nivel comunitario, por exemplo, cando hai espazos municipais nos que poden participar, pero non saben se teñen algún tipo de incidencia, nin teñen información sobre as competencias municipais, o orzamento e as formas de participación, e gustaríalles coñecelo.
- O Consello da Escoita subliñou que un dos motivos polos que os rapaces e rapazas non amosan iniciativa á hora de participar é que **non teñen confianza ou lles dá vergoña** falar en público, porque as súas ideas poden ser ridiculizadas ou ignoradas. **Reivindican a importancia de que as persoas adultas confíen neles**, sexan empáticas e non os xulguen. Tamén sinalan a importancia de **contar con referentes diversos** á hora de participar para sentirse seguros e apoderarse (por exemplo, que **entre os que toman decisións** haxa persoas en situación de diversidade funcional, de xénero, étnica, cultural...).

Rapaces e rapazas deixan claro que **queren ser consultados e consultadas antes de que se tomen decisións sobre temas que lles afectan**. Cando lles preguntamos sobre que temáticas lles gustaría poder participar ou pedir a súa opinión, principalmente dinnos que:

- En calquera tema.

Todo porque desas decisións depende o futuro e os adultos non se verán afectados.

- En materia educativa, por exemplo, nos deberes que teñen, os cambios de horarios do centro ou as charlas que reciben.

Sobre as charlas que se nos dan, para dicir o que nos interesa saber.

Educación especial.

- En cuestións do seu contorno comunitario (concello, vila, barrio...).

Sobre temas de melloras na aldea.

Cousas que, á nosa idade, son importantes, como cousas públicas de reformas (parques, pistas, comercios, centros sociais...), actividades...

- En temas de violencia, discriminación, igualdade e diversidade.

Sobre os problemas do *bullying*.

Sobre o abuso, o racismo, a homofobia e a discriminación, sobre as guerras, etc.

- En temas de deporte e lecer.

Deportes que se poden practicar na localidade, actividades para todas as idades...

A importancia de recoñecerse mutuamente como interlocutoras

Os rapaces e rapazas sinalan que non teñen boa imaxe dos/as políticos/as. Tampouco consideran que os políticos teñan boa imaxe deles/as. Este imaxinario dificulta que os nenos e nenas comprendan, confíen e inflúan nas cuestións que lles afectan. Non obstante, danos múltiples e diversas suxestións sobre como mellorar esta comprensión. Chamámolas “Os tres C”.

Rapaces e rapazas dinnos...

Cando lles preguntamos aos rapaces e rapazas que imaxe pensan que teñen deles/as os representantes políticos, sinalan que, en xeral, os políticos non valoran as súas ideas ou non as teñen en conta o suficiente. Consideran que a miúdo teñen unha imaxe distorcida da adolescencia composta por estereotipos negativos. Por exemplo, xeneralízanse determinadas condutas dalgúns adolescentes, considerando a todos os rapaces e rapazas por igual.

Creo que xeneralizan moito e toman aos adolescentes por delincuentes, mentireiros, etc.

Teñen boa imaxe.

Eu creo que tanto lles ten, xa que nós non temos voto.

Cando lles preguntamos aos rapaces e rapazas que imaxe teñen dos/das representantes políticos, isto non adoita ser moi favorable, xa que cren que moitas veces priman as cuestións económicas e están centradas nos intereses do mundo adulto. Ademais, cren que a implantación de políticas non útiles para as persoas ou o incumprimento de promesas xera desconfianza. Esta desconfianza pode ser a causa dunha desafección da infancia e da mocidade cara a cuestións relacionadas coa política.

Uns que só queren os cartos.

Depende de cada político. Hai algúns que fan moi ben tomando boas decisións, pero hai outros que todo o contrario.

Ás veces, din cousas que acaban por non se facer.

A imaxe que me dan é boa. Danme seguridade.

“Os tres C”. Recomendacións para mellorar a imaxe mutua e a capacidade de influír nos rapaces e rapazas como tomadores de decisións.

- **Cultura da infancia**
- **Contar cos rapaces e rapazas nos procesos de toma de decisións**
- **Comunicación adaptada á infancia e á adolescencia**

Cultura da infancia

Aceptar e valorar a cultura da infancia esixe respecto e empatía:

- É importante **poñer en valor a infancia e a adolescencia**: por aí comeza o esforzo por recoñecer os rapaces e rapazas como interlocutores/as válidos á hora de incidir nas decisións.
- **O seu valor está ligado á diferenza**: a infancia e a adolescencia son etapas diferentes da idade adulta, pero non por iso inferiores nin menos valiosas. Desde unha mirada **diferente** pódense ter en conta aspectos que as **persoas adultas non ven**. Ademais, o feito de ser unha etapa diferente non quere dicir que todos/as os nenos, nenas e adolescentes sexan iguais, algo que os rapaces e rapazas poñen en valor.
- Dar valor implica, ao mesmo tempo, outorgar **lexitimidade e confianza** aos rapaces e rapazas, axudarlles a afrontar as dúbidas e vergoñas que poidan ter sobre se se lles permite ou non participar ou se sobre o que din é importante. **É necesario subliñar que todas as túas ideas son valiosas** porque cada punto de vista é único.

Que os aceptasen tal e como son e somos.

Que non se dirixan como "os adolescentes de hoxe en día..."
Cada século e cada etapa ten un tipo de persoas e deberían respectar a nosa etapa.

Eu diríalles que pensasen neles cando eran pequenos e adolescentes e que tomasen decisións a partir daquel pensamento.

“ **Cómpre (...) afondar na alma infantil, nas súas verdadeiras ideas, teorías, hipóteses, sentimentos, sentidos e miradas como figura polisensorial. A todo isto chamámolo cultura infantil a través dunha pedagogía da escoita.**”²

² Alfredo Hoyuelos (2017), Prólogo á edición española, en *Loris Malaguzzi y las escuelas de Reggio Emilia Una selección de textos y discursos de 1945 a 1993*, p. XIII.

Contar cos rapaces e rapazas nos procesos de toma de decisións

Os rapaces e rapazas son **suxeitos de dereitos** no presente. Facer realidade o dereito que teñen á participación implica escoitalos e contar con eles para tomar decisións que lles afecten.

▪ É necesario **abrir procesos de escoita, consulta e participación** efectivos.

• Dende **onde** se poden abrir?

- Dende a **escola**: mediante o fomento de asembleas e asociacións de estudantes, a dotación de medios materiais e financeiros e a través de consultas realizadas co apoio do centro, por exemplo, grazas ás horas de titoría.
- Desde **entidades sociais ou veciñais** que fomenten a participación infantil e teñan incidencia nas Administracións públicas.

- Dende os **concellos**: apoiando os consellos da infancia e da adolescencia, promovendo audiencias de grupos de participación escolares ou de entidades sociais...

• Como deben ser estes procesos participativos?

- **Deben incluír, dende o principio, os intereses**, necesidades e desexos dos rapaces e rapazas. Por iso, dende o deseño do proceso de participación é fundamental que os nenos e nenas estean presentes.

Que escoiten
a todas as persoas que
teñen dereitos.

Pois que fagan
caso aos nenos e
nenas porque tamén
teñen cabeza.

Algunhas das ideas dos adultos que dificultan a posta en marcha de procesos participativos baséanse en **pensar que os rapaces e rapazas “sempre nos van pedir cousas imposibles”**, como un parque de atraccións, a carta aos Reis Magos.. é isto así? Pode ser que sexa unha cara da moeda, pero hai outra: poden estar a demandar necesidades de lecer, aventura, cousas novas e divertidas... Hai unhas **necesidades subxacentes dos rapaces e rapazas (e valiosas!) que hai que ter en conta**. É importante analizar as propostas, mediante o diálogo e a escoita activa, para comprender e traballar as ideas dos rapaces e rapazas de forma que poidan aterrar moito máis. **Traducir esas necesidades e desexos é todo un reto!**

Outra das **ideas (adultistas)** dos adultos que dificultan a posta en marcha de procesos participativos está relacionada con pensar que **os nenos e nenas teñen moitas desexos..., pero poucas responsabilidades**. Porén, cando traballamos a participación infantil e xuvenil, decatámonos de que sucede todo o contrario: se repartimos tarefas, e os rapaces e rapazas séntenas como propias e están comprometidos, a responsabilidade desencadéase moito máis facilmente. Por exemplo, se damos a oportunidade de codeseñar un parque de forma participativa, o coidado dese parque será moito maior por parte do grupo de nenos e nenas que o desfruten e que colaboraron na súa creación. Non parece lóxico? Pedir responsabilidades en abstracto, sen facilitar un proceso que permita detectar obxectivos (é dicir, que os rapaces e rapazas dean sentido ao que fan), compartir tarefas e sentirse motivados... ten poucos efectos! Por iso, **a participación debe ser un proceso e debe invitar ao reparto de responsabilidades entre todas as persoas implicadas**.

Eu aconséllolles que
nos falen de cousas
que nos interesen e non
daquilo que non nos interesa.

Que se dirixisen a eles
dunha vez.

Que nos preguntasen
tamén polas nosas
cousas.

Comunicación adaptada á infancia e á adolescencia

- A comunicación cos rapaces e rapazas debe basearse nunha **linguaxe adaptada**, é dicir, clara, concreta e **inclusiva**.

Intenta dicir menos palabras técnicas (falar de forma máis sinxela e non tan matemática ou científica).

Gustaríame moito entendedos mellor, por iso pídolles, por favor, que falen con palabras que non sexan moi "estrañas" para os adolescentes.

Recomendacións do Consello da Escoita aos/ás políticos/as para mellorar a súa comunicación:

- **Evitar os tecnicismos.**
- **Producir frases curtas e sinxelas.**
- **Ser concisos**, evitando repetir moitas veces a mesma idea (o que dificulta a transmisión da mensaxe).
- **Minimizar o uso de metáforas complicadas**, dando preferencia á **linguaxe menos simbólica**.
- **Sinalar con asteriscos a definición das palabras máis técnicas que se empreguen na comunicación escrita**, por exemplo, coa posibilidade de crear un glosario.

Que viñesen persoas
amables e fixesen
presentacións ou vídeos.

Fer noticias però
per a adolescents.

- A comunicación cos rapaces e rapazas, se quere ser efectiva, debe ter en conta os seus intereses en relación ás **canles** polas que se produce a comunicación.

Rapaces e rapazas dinnos...

...que **se informan** a través das seguintes **canles** e medios:

- Un 55 % dos rapaces e rapazas sinalan **as redes sociais como a opción máis utilizada** á hora de se informaren.
- Tamén é importante o papel do ámbito familiar: o 48 % indica que a súa **familia** lle fala directamente sobre as cousas que o afectan e o 47 % indica que está informado a través de fontes que atopa na **casa** (por exemplo, nas noticias ou nun xornal).
- O **centro educativo** é un espazo no que os rapaces e rapazas nos contan que tamén se informan de cousas que lles afectan (38 %).
- Finalmente, un 34 % infórmase a través da información exposta en **espazos públicos** (por exemplo, unha parada de autobús ou un taboleiro de anuncios).

 ACTUALIDADE

Recomendacións sobre canles de información e participación para implicar os rapaces e rapazas nas decisións que lles afectan

- Unha comunicación eficiente cos rapaces e rapazas ten que considerar o **uso das redes sociais** de forma adaptada ás súas preferencias de información maioritarias: por exemplo, **a través de vídeos breves ou aplicacións móbiles**. Algunhas ideas:
 - Mini noticiarios de actualidade, como fan algúns/unhas *youtubers* ou *influencers*.
 - Microvídeos para informar sobre temas que lles afectan ou procesos participativos abertos á infancia e á adolescencia.
 - Unha conta do concello nas redes sociais.
 - Videoconferencias entre políticos/as e rapaces e rapazas.
- **Apoiarse nos *influencers* para dar visibilidade ás iniciativas dirixidas aos nenos/as e á mocidade, de forma que lles parezan máis atractivas e cheguen a elas a través das canles que adoitan consultar.**

Poderían crear unha aplicación para mozos e mozas onde poñan todas as novidades que nos afectan, con palabras sinxelas e se hai palabras complicadas que poidas facer clic enriba delas e che dea unha definición sinxela.

- O **centro educativo** é un espazo ideal para informar e convidar os rapaces e rapazas a participar, por exemplo, durante **as titorías**, dende as que **se pode convidar representantes das institucións** a achegárense á infancia e adolescencia.
- A recomendación do Consello da Escoita → **tender pontes dende a participación na escola ata a participación a nivel municipal**; por exemplo, incorporando as asembleas á vida cotiá dos centros, realizándoas en todas as clases. Das asembleas de aula poden saír representantes que participen nos consellos de infancia municipais.

No centro educativo, que dispoñamos dun tempo á semana no que nos expliquen sobre a política actual, acontecementos importantes ou extraordinarios que sempre che fan aprender algo novo. E ao colexio vaise para aprender, non é?

Gustaríame ter acceso á información deste tipo na miña escola co fin de ter un tipo de información máis fiable.

Unha caixa de ideas na escola ou no centro de saúde máis próximo

- No **fogar** pódense promover **programas de información e educación para a participación adaptados aos rapaces e rapazas** nun horario axustado.

- Un exemplo en Cataluña do Consello da Escoita: [INFOK](#)

- **Na escrita**, a linguaxe ten que ser adaptada e a presentación da información atractiva. Por exemplo, **revistas adaptadas para a lectura fácil** que incorporen elementos ou iconas que faciliten a comprensión dos nenos e nenas con dificultades de lectoescritura.

- Un exemplo en Aragón dun portal web que contén recursos adaptados: [ARASAAC](#).

- **Fichas prácticas Ceapat** (Centro de Referencia Estatal de Autonomía Persoal e Axudas Técnicas) para facilitar o dereito á accesibilidade cognitiva.

Gustaríame que se fixesen folletos informativos e se lle entregasen aos adolescentes.

- **Diversificar os medios polos que son convidados a participar:** as rapazas prefiren en maior medida medios polos que non teñan que falar en público: escribir, debuxar, facer graffitis...

Enfoque de xénero e diversidade na participación infantil e adolescente

- É necesario ter en conta a diversidade de todo tipo á hora de tomar decisións, desde dous ángulos:
 - Desde o ángulo de quen decide, é importante que existan e se promovan **referentes diversos**. A ausencia de diversidade **funcional, de xénero, étnica ou cultural** entre as persoas que deciden (así como noutros ámbitos de participación e convivencia de rapaces e rapazas como equipos educativos de centros ou entidades sociais, dinamizadores veciñais, axentes de protección, etc.) reforza a desconfianza dos rapaces e rapazas cara ás institucións ao non atopar representadas as súas necesidades e intereses particulares.

- Desde o ángulo dos sectores de poboación aos que se dirixen determinadas decisións ou medidas políticas ou administrativas, é necesario que na súa elaboración se implique unha poboación diversa e que a elaboración se realice desde un enfoque de xénero e diversidade que promova explicitamente a igualdade. Así, **é importante que no marco dos procesos de consulta e participación, a promoción da igualdade e a promoción da diversidade sexan consideradas como elementos informadores do proceso**. A toma de decisións sen participación diversa e sen un enfoque de xénero e diversidade pode ter **efectos adversos non desexados** e reforzar a desigualdade e a exclusión. Por exemplo:

- Se se toman decisións para favorecer a inclusión de **persoas con diversidade funcional**, pero non se lle convida ás persoas con discapacidade intelectual a que dean as súas ideas e participen, é posible que só se consideren medidas para as persoas con discapacidade física.

- Se se trata de mellorar as infraestruturas do municipio, pero non se ten en conta de forma paritaria a **rapaces e rapazas** nos procesos participativos ou de consulta, é posible que as decisións tomadas se baseen en estereotipos, como o de que a infancia e a adolescencia lles guste de maneira preferente certo tipo de lecer ou deporte. Deste xeito, estarase a favorecer que quen maioritariamente realice certas prácticas ou empregue unhas determinadas instalacións fagan un maior uso do espazo público.

- Se se toman medidas para que os barrios sexan máis inclusivos e non se toma en conta a voz das persoas de **diferentes culturas e lugares de orixe**, non se estará en condicións de saber que dificultades concretas poden ter á hora de participar (idioma, prácticas discriminatorias...).

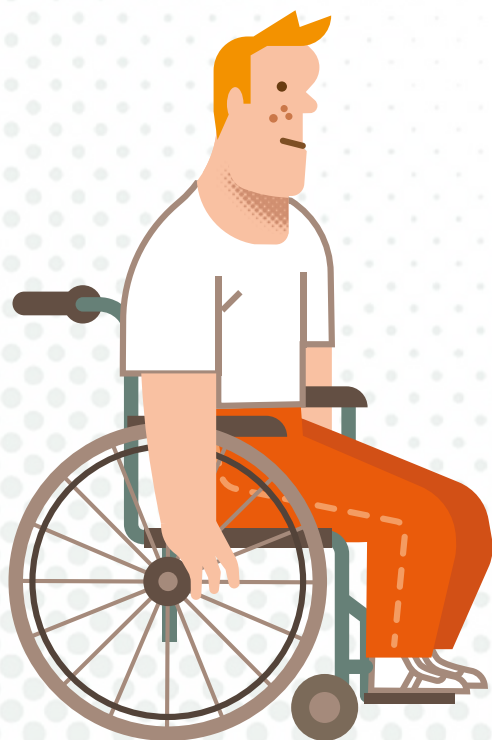
Só poñen pistas de fútbol ou de baloncesto e a algúns non lles gustan eses deportes.

Non teñen en conta á xente doutros sitios ou de diferentes culturas.

Si [teñen en conta os diferentes intereses de persoas de diferentes culturas ou lugares de orixe] porque realizan cambios, por exemplo, engadindo idiomas en diferentes lugares.

Un tema que lle preocupa especialmente aos rapaces e rapazas: a violencia e a convivencia

Unha das cuestións sobre as que os rapaces e rapazas indican que lles gustaría poder participar, ou que lles pedisen opinión, é sobre temas de violencia, discriminación, igualdade e diversidade. Como se senten nestes aspectos e que recomendacións fan ás persoas adultas para incidir nas decisións que teñen que ver coa mellora da convivencia na súa contorna máis próxima?

Rapaces e rapazas dinnos...

...que a maioría sabe a onde dirixirse se se der algún problema de convivencia ou un caso de violencia na súa contorna (66 %). Non obstante, respecto desta mesma pregunta —“se existe algún problema de convivencia ou casos de violencia na túa contorna (abusos sexuais, acoso escolar...)”, sabes onde podes acudir para pedir axuda?”—, hai un 17 % que sinalan non estar informado/a sobre este tema nin saben con quen se teñen que dirixir se teñen algún problema de violencia ou de convivencia. Un 2 % tería dúbidas sobre como contalo ou sobre que facer. Un 12 % indica que pode tomar a iniciativa, propoñer ideas sobre este tema para que se leven a cabo e sabe a quen ten que dirixirse.

Sei a quen me teño que dirixir, pero non sei se antes terei que consultar algunha cousa con alguén máis.

Recomendacións para mellorar os procesos de influencia dos rapaces e das rapazas en materia de convivencia

- **Implicar os rapaces e rapazas** na toma de decisións sobre temas que teñen que ver coa prevención da violencia e o fomento da convivencia é un **factor de protección**. Se eles e elas coñecen estas situacións moi de preto, son os que están na mellor posición para facer recomendacións sobre como actuar: deste xeito, a súa participación implica unha posta en cuestión destas situacións, unha detección máis rápida destas, e pode impulsar os procedementos de protección que existan. Estes procesos de participación deben priorizar, cando menos, determinados aspectos principais:
- **Mellorar a información e dar visibilidade ás canles ás que poden acudir se sofren ou perciben situacións de violencia**, o que contribuiría a reducir a inhibición dos rapaces e rapazas se senten dúbidas.
- Garantir que as canles de participación para rapaces e rapazas sexan amigables e contén con **persoas de referencia coñecidas** coa finalidade dun mellor acompañamento. O feito de que as canles de participación sexan amigables ou non tamén ten que ver coa confianza que se fomenta nun dobre sentido: confiar na credibilidade dos rapaces e rapazas, e escoller e formar a estas persoas de referencia en actitudes de bo trato.
- Sensibilizar sobre a importancia de promover factores de protección como **a confianza e a empatía**. Saber que **os van crer, que as súas ideas son importantes e cribles** e, polo tanto, confiar en que poden dar as súas opinións, propostas, queixas, etc., é un elemento central para que os rapaces e rapazas poidan **expresarse libremente e valorar a importancia das súas ideas en temas de convivencia e prevención da violencia**.

Estas recomendacións están vinculadas ás propostas dos rapaces e rapazas que participan no informe [Era unha voz](#), froito dun proxecto de prevención da violencia desenvolvido por Educo entre 2017 e 2019, no que salientaron a necesidade da **prevención e sensibilización** como medios para promover o bo trato e o respecto, así como as propostas e recomendacións recollidas no informe [Claves para mellorar a escoita activa nos centros educativos. Resultados do Test de Escoita desenvolvido no programa Activa a Escoita 2022](#).

Rendición de contas

A promoción de procesos de consulta e participación cos rapaces e rapazas en cuestións que lles afectan supón un elemento final no que se lles debe trasladar as respostas ás posibles cuestións formuladas e dar a coñecer cal foi a utilidade e o percorrido das súas achegas e propostas. Este elemento, aínda que se realiza despois do proceso participativo, debe contemplarse desde o comezo. Que supón, para rapazas e rapaces, esta rendición de contas?

Rapaces e rapazas dinnos...

...que, para **valorar se as persoas responsables dos temas que lles afectan están a ter en conta as súas propostas**, son moitas as ideas para *examinalos* que se lles poderían ocorrer:

- Realizar un **exame**, que pode ser de moitos tipos, para valorar o que os políticos escoitaron e fixeron.

Un exame no que se puidese avaliar se son conscientes das preocupacións dos adolescentes.

Que respondan a todo e despois pedirles a súa opinión para ver se só o saben tal cal ou de verdade nos queren axudar.

Un cuestionario sobre todo o que fixeron ou deberían facer.

Farialles resumir o que lles expliquei e que propuxesen varias solucións, e ao cabo duns meses ver se se puxo en práctica algunha cousa.

- Manter **conversas** de carácter presencial e facer **preguntas** para obter explicacións sobre a actuación dos/as políticos/as.

Que falen con rapaces e rapazas mantendo unha conversa ben levada.

- Agardar a que os/as políticos/as teñan unha **actitude activa** para se dirixiren a eles e elas.

Agardar a ver se piden contacto connosco ou non.

Recomendacións para a rendición de contas por parte das Administracións públicas cara á infancia e a adolescencia

- **Incluír a rendición de contas como aspecto intrínseco dos procesos de consulta e participación** cos rapaces e rapazas sobre temas que lles afectan.
- **Información e transparencia:** comunicar durante o proceso participativo as posibilidades de actuación existentes e os límites desta, de forma que rapaces e rapazas poidan participar de xeito informado e non se xeren falsas expectativas sobre propostas que non van poder aplicarse. Non obstante, cómpre que o proceso participativo conte con persoal técnico preparado para co-construír alternativas cos rapaces e rapazas a partir das diferentes ideas e propostas que poñen en marcha.
- **Devolución amigable:** rapaces e rapazas deben recibir a información sobre cales foron os resultados das súas achegas, como se materializaron, cales se aplicaron e cales non, por que, cales son os seguintes pasos, etc. O soporte no que se comunique todo isto debe ser claro e adaptado (infografías, banda deseñada, exposicións presenciais apoiadas en ilustracións...).
- Incluír cartas ou mencións de agradecemento na devolución aos rapaces e rapazas que participaron. O recoñecemento é un ingrediente fundamental para a motivación nun proceso de participación (ou para xerar cultura ou interese por participar).

É fundamental contar con **persoal técnico** que facilite os procesos participativos e de devolución de resultados desde un **enfoque dos dereitos da infancia** e que teña en conta todos os **ingredientes necesarios para que a participación dos rapaces e rapazas sexa auténtica**.

Conclusións

Retos para a influencia dos rapaces e rapazas nos temas que lles afectan

As persoas adultas deberán facilitar a participación dos rapaces e rapazas mediante, entre outras, as seguintes accións:

- **Educar para a participación**, promovendo contextos e condicións para que os rapaces e rapazas teñan a oportunidade de facelo (poder), a preparación para facelo (saber) e a confianza en si mesmos/as (querer).
- **Informalos**, promovendo **a concienciación dos seus dereitos**, para que saiban que poden participar.
- **Escoitar activamente e non xulgar**, como medio para **aumentar a confianza** dos rapaces e rapazas á hora de se expresaren con persoas adultas.

Para favorecer os procesos de contribución dos rapaces e rapazas á hora de participar en procesos de influencia política, é importante **promover determinados ingredientes**, entre os que destacamos:

- **A participación debe ser importante, e non decorativa e/ou simbólica**. Hai que garantir que exista un nivel de participación auténtica. Para que isto suceda é necesario que a influencia forme parte dun proceso participativo máis amplo no que se cumpran unha serie de requisitos (ver Modelo de Participación).
- **A participación debe ser informada e formada**. Deben saber en que van participar, para que se fai, que impacto ten nas súas vidas, como se poden preparar, etc. A información non só debe proporcionarse antes do proceso participativo (para que van participar) senón tamén durante (explicar o que se pode facer, o que non se pode facer e por que) e despois (expoñer para que serviron as súas ideas).
- **A participación debe ser adaptada**. Debe ter un compoñente lúdico, con materiais dinámicos, cunha linguaxe comprensible, etc.

Modelo de participación*

ESPAZO	VOZ
<p>COMO: Proporciona un espazo seguro e inclusivo para que os rapaces e rapazas expresen as súas opinións</p> <ul style="list-style-type: none"> – Buscouse activamente que os rapaces e rapazas dean a súa opinión? – Existiu un espazo seguro no que os rapaces e rapazas puideron expresarse con liberdade? – Déronse os pasos necesarios para que todos os rapaces e rapazas puidesen participar? 	<p>COMO: Proporciona información adecuada e facilita a expresión das opinións dos rapaces e rapazas</p> <ul style="list-style-type: none"> – Déuselle aos rapaces e rapazas a información necesaria para se poderen formar unha opinión? – Os rapaces e rapazas saben que non están obrigados/as a participar? – Ofrecéuselle aos rapaces e rapazas unha variedade de opcións e formas de se expresar?
AUDIENCIA	INFLUENCIA
<p>COMO: Asegura que as opinións dos rapaces e das rapazas sexan comunicadas a alguén con responsabilidade de escoitalas</p> <ul style="list-style-type: none"> – Existe algún proceso para comunicar as opinións dos rapaces e das rapazas? – Os rapaces e rapazas saben a quen se lle trasladan as súas opinións? – A persoa/organización ten capacidade para tomar decisións? 	<p>COMO: Asegura que as opinións dos rapaces e rapazas se tomen en serio e se poñan en práctica, cando for apropiado</p> <ul style="list-style-type: none"> – As persoas/organismos con capacidade de acción, tiveron en conta as opinións dos rapaces e das rapazas? – Existen procedementos para garantir que as opinións dos rapaces e das rapazas se tomen en serio? – Déuselle feedback a rapaces e rapazas explicando as decisións que se tomaron?

* Modelo de Laura Lundy, tomado do Consello de Europa (2020). (Tradución propia).

Bibliografía e outros recursos

Elena Bernia y Paloma de la Cruz (2021). Participación de la infancia y la adolescencia. Guía para las administraciones públicas.

https://gobiernoabierto.navarra.es/sites/default/files/participacion_infancia_y_adolescencia_guia_administraciones_publicas.pdf

Educo (2022). Guía para jóvenes activistas.

<https://educowebmedia.blob.core.windows.net/educowebmedia/educospain/media/docs/activa-la-escucha/guia-del-activista.pdf>

Educo (2019). Informe Érase una voz. Si no nos crees, no nos ves.

<https://educowebmedia.blob.core.windows.net/educowebmedia/educospain/media/docs/campanas/informe-ereseunavoz-resumen-2019.pdf>

Consejo de Europa (2020). Manual del Consejo de Europa sobre participación infantil para profesionales que trabajan con y para niños, “Escuchar – Actuar – Cambiar”.

https://www.observatoriodelainfancia.es/ficherosoia/documentos/7417_d_ManualConsejoEuropapParticipacionInfantil.pdf

Alfredo Hoyuelos (2017). Prólogo a la edición española, en *Loris Malaguzzi y las escuelas de Reggio Emilia Una selección de textos y discursos de 1945 a 1993*.

Ceapat (2023). 10 fichas sobre la accesibilidad cognitiva por derecho.

<https://ceapat.imserso.es/publicaciones/informe-publicacion>

Que escoiten para
tomar accións, non só
porque teñen que facelo.

 educu.org

 [@educu.org](https://www.facebook.com/educu.org)

  [@educu_ONG](https://www.instagram.com/educu.org)

